

NEO LIBERALİZM, BİREYSEL ÖZGÜRLÜK TOPLUMSAL EŞİTLİK İLİŞKİSİ VE YENİ SAĞ

Tayyar ARI*

GİRİŞ

1940'lardan sonra büyük bir güce sahip olmuş olan Keynesyen iktisatçıların ortaya koymuş oldukları politikalar 1960'lardan sonra meydana gelen genel iktisadi bunalımı aşmada yetersiz kalırken, neo-liberallerin serbest piyasa, serbest ekonomi ve bireysel özgürlük ilkelerinden kalkan görüşleri tekrar moda haline gelmiştir. Bu çerçevede başta Friedman ve Hayek olmak üzere ortaya konulan politikalar bunalımdan çıkış için tek çare ve bağlanılan umut olarak ABD ve İngiltere'de resmi politika haline gelmiştir. Bu çerçevede ortaya konulan görüşlere inanmış olanlar, yani bu akımın temsilcileri, neo-liberaller, yeni muhafazakarlar, yeni iktisatçılar ve yeni sağcılar olarak bilinmektedir.

Çalışmada ekonomik özgürlüğün siyasal özgürlük için gerekli bir önkoşul olup olmadığı, neo-liberal ekonomik anlayışta bireyin ne kadar özgür olduğu, bireysel özgürlük ekonomik özgürlük ve siyasal özgürlük kavramları neo liberal yaklaşım çerçevesinde, buna yöneltilen eleştiriler de dikkate alınarak irdelenmektedir.

Çalışmanın amacı, Friedman ve Hayekçi neo liberlaizm bağlamında bireysel özgürlük, siyasal özgürlük ve demokrasi ilişkisi ve bu yapıda toplumsal eşitliğin ele alınışına ilişkin görüşlerdeki tutarlı ve tutarsız yönleri ortaya koymayı amaçlamaktadır

Bu çerçevede, ekonomik özgürlüğün siyasal özgürlük için gerekli bir önkoşul olup olmadığı, neo-liberal ekonomik anlayışta bireyin ne kadar özgür olduğu, bireysel özgürlük, ekonomik özgürlük ve siyasal özgürlük kavramlarına neo liberal yaklaşımın bakış açısı irdelenecektir.

* Yrd. Doç. Dr.: Uludağ Üniv. İktisadi ve İdari Bilimler Fak. Uluslararası İlişkiler Bölümü, Öğretim Üyesi

I. YENİ SAĞIN BİREYSEL ÖZGÜRLÜK, SİYASAL ÖZGÜRLÜK VE TOPLUMSAL EŞİTLİK İLİŞKİSİNE BAKIŞI

Öncelikle Milton Friedman ve Hayek'in, bireysel özgürlük, siyasal özgürlük ve iktisadi özgürlük ile ilgili görüşlerinin ele alındığı makalenin bu bölümünde, bunlar arasındaki ilişkinin nasıl kurulduğu belirtilmeye çalışılmakta ve bunu yaparken bireysel özgürlük piyasa ve eşitlik ilişkisi ve iktisadi özgürlük ile siyasal özgürlük arasında birebir kurulmaya çalışılan ilişkiler irdelenmektedir. Bunun yanında F. A. Hayek'in özgürlükten ne anladığı, piyasanın rolünün bireysel özgürlük ve eşitlik üzerinde ne gibi etkileri olduğu ortaya konmaktadır.

A. MILTON FRIEDMAN: SİYASAL VE EKONOMİK ÖZGÜRLÜK İLİŞKİSİ

Milton Friedman'ın da dahil olduğu yeni sağ iktisatçıların görüşleri, serbest piyasa ekonomisinin bireysel özgürlüğü sağlamanın önkoşulunu oluşturduğu ve siyasal özgürlüğün ekonomik özgürlüğü sağlamadan tam anlamıyla gerçekleştirilemeyeceği doğrultusundadır. Friedman'a göre,

Ekonomik düzenlemeler özgür bir toplumun ilerlemesinde ikili bir rol oynar. Bir yanda ekonomik düzenlemelerdeki özgürlük geniş anlamdaki özgürlüğün bileşkesidir. Böylece ekonomik özgürlük kendi başına bir amaçtır. Öte yandan, ekonomik özgürlük siyasal özgürlüğe ulaşılmasında zorunlu bir araçtır¹.

Friedman'a göre, ekonomik özgürlük tek başına bir amaçtır. Bu ise bütün özgürlüklerin özellikle de bireysel özgürlüğün temel koşulu olmasından ileri gelmektedir. Aynı zamanda siyasal özgürlük için de bir gerekliliktir. Diğer bir deyişle ekonomik özgürlük siyasal özgürlüğe ulaşılmasında bir araçtır.

Siyasal özgürlüğe ulaşılmasında bir araç olarak görüldüğünde ekonomik düzenlemeler gücün merkezileşme ya da yayılmasını etkilediği için önemlidir. Ekonomik özgürlüğü doğrudan doğruya sağlayan ekonomik örgütlenme yani rekabetçi kapitalizm, ekonomik gücü siyasal güçten ayırdığı ve bu yolla birinin ötekini dengelemesini mümkün kıldığı için siyasal özgürlüğü de geliştirir².

Friedman'ın kanıtlamaya çalıştığı, siyasal özgürlüğün serbest piyasa modeliyle birlikte yer aldığıdır. Daha doğrusu, Friedman'ın kanıtlamak istediği şudur: "*Gelişmiş bir toplum için sosyal örgütlenmenin bireyin özgürlüğüne saygı gösterecek biricik biçimi, özgür girişimli özgür mübadele*

1 Milton Friedman, *Kapitalizm ve Özgürlük*, Çev. Doğan Erberk ve Nilgün Himmetoğlu, (İstanbul Altın Kitaplar Yayınevi, 1988), s. 24.

2 Ibid., s. 25.

ekonomisidir. Çünkü insanların pek çoğu ekonomik faaliyetlerini zorlama olmadan ancak bu sistemde eşgüdümlü olarak yürütülebilmektedir de ondan".³ Yeni sağ iktisatçılara göre, " bireysel özgürlük, bireyin hem başka bireylerden hem de siyasal iktidardan gelebilecek her türlü dışsal müdahale ve zorlamadan bağımsız olarak tanımlanabilmesi biçiminde tanımlanmakta ve bu tür bir özgürlük ortamının tam rekabetçi kapitalizmde var olduğu..."⁴ iddia edilmektedir. Bu iddianın kökeninde şu var: "Doğrudan üreteler arasında basit mal mübadelesine dayanan bir modelde, mübadele ancak bundan bir fayda elde ediyorlarsa ve dolayısıyla mübadele zorlamadan yapılmışsa gerçekleşebilir. Buradan yola çıkarak Friedman, rekabet kapitalizmini içeren karmaşık modele geçiyor ve diyor ki: Basit modelde olduğu gibi karmaşık girişimli para ekonomileri modelinde de birlikte çalışma tamamen bireyseldir ve tamamen özgür iradeye dayanır. Şu şartla ki girişimler özel mülkiyete dayansın ve anlaşma yapan taraflar bireylerin kendileri olsun ve bireyler belli bir mübadele sürecine girmeye tam özgür olarak karar versin".⁵

Friedman ekonomik özgürlüğün siyasal özgürlükten önde geldiğini ve tarihsel olarak kanıtlandığını ileri sürmektedir. Friedman'a göre, siyasal özgürlük, serbest piyasa ve kapitalist kurumların gelişmesiyle birlikte gelişmiştir. Bununla birlikte bu kuralın bazı istisnaları olabilir. Şöyle ki:

Faşist İtalya ve Faşist İspanya son 70 yılda çeşitli zamanlarda Almanya, Birinci Dünya Savaşı öncesindeki on yılda Çarlık Rusyası siyasal açıdan özgür toplumlar olarak tanımlanamazlar. Bununla birlikte, her birinde özel girişim ekonomik örgütlenmenin baskın biçimidir. Öyleyse temelde kapitalist olan ekonomik düzenlemelerle özgürlükçü olmayan siyasal düzenlemelerin bir arada yaşanması mümkündür.⁶

Buradan da görüleceği gibi, Friedman, faşist ve militarist rejimleri, siyasal özgürlüğün istenilen ölçülerde olmamasına karşılık totaliter sistemlere tercih etmektedir. Çünkü bu ülkelerde ekonomik özgürlük hayat bulabilmektedir. Oysa kollektivist ekonomik planlama, Friedman'a göre, bireysel özgürlüğe müdahale etmektedir. Friedman, ekonomik özgürlük ile siyasal özgürlük arasında tarihsel bağın yanında mantıksal bir bağın da var olduğunu ileri sürmektedir. Bu iddiasını kanıtlamaya çalışırken piyasayı özgürlüğün doğrudan bir bileşeni olarak ele almakta ve piyasa düzenlemeleriyle siyasal özgürlük arasında ilişki kurmaya çalışmaktadır.

3 Chantal Mouffe, "Demokrasi ve Yeni Sağ", *Kriz, Neo Liberalizm ve Reagan Dosyası*, der., Ragıp Zarakolu (İstanbul: Alan Yay., 1985), s. 70.

4 Levent Köker, "Liberal Demokrasi ve Eleştirisi", 11. Tez Kitap Dizisi (İstanbul: Uluslararası Yay. Ltd. Şti.), s. 74.

5 Mouffe, op. cit., s. 70.

6 Friedman, op. cit., s. 27.

Liberaller olarak toplumsal düzenlemeler konusunda yargıya varırken, bireyin ya da belki ailenin özgürlüğünü asıl hedefimiz olarak ele alacağız. Bu anlamda bir değer olan özgürlük insanlar arası karşılıklı ilişkileri kapsamalıdır... Temelde milyonların ekonomik etkinliklerinin eşgüdümü için yalnızca iki yol vardır. Biri zor kullanılmasını gerektiren merkezi yönlendirme ki bu teknik ordu ve modern totaliter devletin tekniğidir. Öbürü ise bireylerin gönüllü işbirliği yani piyasa alanlarının tekniğidir.⁷

Friedman, gönüllü işbirliği aracılığıyla eşgüdüm sağlamayı, "işlemin iki yönlü, gönüllü ve biliniyor olması koşuluyla" gerçekleştirilen bir ekonomik işlemde, diğer bir deyişle bir mübadele ilişkisinde her iki tarafın da kendine yarar sağlayacağı varsayımına dayandırmaktadır. Friedman bunu şöyle ifade eder. "Değiştokuş böylece zor kullanmaksızın eşgüdümü sağlamış olur. Gönüllü değiştokuş aracılığıyla düzenlenmiş bir toplumun çalışma modeli rekabetçi kapitalizm dediğimiz özgür, özel girişim alışveriş ekonomisidir."⁸

Friedman, aile düzeyinde gerçekleşmesini öngördüğü mübadele özgürlüğünün global düzeyde çağdaş toplumda da aynen aksamadan gerçekleşebileceğini varsaymaktadır. Friedman'a göre "aile her zaman kendi için doğrudan üretim yapma seçeneğine sahip bulunduğundan yarar sağlayamacağı bir değiştokuşa girmek zorunda değildir."⁹

Friedman'ın karmaşık ekonomide de geçerli olacağını varsaydığı bireysel ve gönüllü işbirliği ve mübadele ilişkisi iki koşulun varlığına bağlanmaktadır. Bunlar :a) girişimler özel, dolayısıyla anlaşmayı yapan asıl taraflar da bireyler olmalıdır; b) bireyler herhangi bir değiştokuşa girip girmemekte tam anlamıyla özgür, dolayısıyla her işlemde kesinlikle gönüllü olmalıdır.¹⁰

Bu varsayımlar Friedman'ın tezinin temelini oluşturmaktadır:

Değiştokuş özgürlüğü korunduğu sürece, ekonomik etkinliğin piyasa örgütlenmesindeki baş özellik, bir kişinin faaliyetlerinin çoğunda bir diğer kişiye müdahale etmesinin engellenmesidir. Tüketici, bir satıcının kendisine baskı yapmasından iş yapabileceği diğer satıcıların da varlığı sayesinde korunur. İşçi işverenin baskı yapmasından çalışabileceği başka işverenlerin de bulunması nedeniyle korunur ve böylece devam eder ve piyasa bunu kişisel olmayan biçimde ve merkezi otorite dışında yapar.¹¹

Friedman, burada bir mantıksal bağ kurarak kapitalist ekonomide bu şekilde işleyen piyasa özgürlüğününün siyasal alanda da kendini göstereceğini ileri sürmektedir. Bu siyasal özgürlüktür ve piyasa özgürlüğü ve mübadele özgürlüğü bunu sağlamaktadır.

7 Ibid., s. 30-31.

8 Ibid., s. 38.

9 Ibid., s. 31-32.

10 Ibid., s. 33.

11 Ibid., s. 34.

Siyasal özgürlük bir insanın diğer bir yurttaşından baskı görmemesi demektir. Özgürlüğün temel tehdidi zor kullanma gücüdür. İster bir mutlak hükümdarın, bir diktatörün, isterse bir oligarşinin ya da o anki çoğunluğun elinde olsun. Özgürlüğün korunması için böyle bir güç yoğunlaşmasını mümkün olan en büyük ölçüde ortadan kaldırmak ve yok edilemeyecek gücü de bir denetim ve denge sistemiyle dağıtıp yaymak gerekir.¹²

Friedman'a göre, bunu yapacak yine ekonomik özgürlük ve piyasa özgürlüğüdür. Burada ekonomik etkinliğin örgütlenmesinin siyasal otoritenin elinden alınması bir güç yoğunlaşmasını önlemekte, hatta bu çerçevede siyasal otoriteyi desteklemekten çok dengeleyen bir işleve sahip olmaktadır. Bunun başarılı olabilmesi için siyasal güç ile ekonomik gücün birbirinden ayrılması ve farklı ellerde toplanması gereklidir. Böyle olursa bir denetim işlevi, ekonomik gücün siyasal gücü denetlemesi sözkonusu olabilecektir. Öbür türlü yani, ekonomik güç siyasal güce katılırsa yoğunlaşma kaçınılmaz olacaktır.

Serbest piyasa ekonomisinin bütün kurallarıyla egemen olduğu bir toplumda devletin yada siyasal otoritenin hangi işlevleri yerine getireceğini Friedman şöyle belirtmektedir: Devlet,

hukuk ve düzeni koruyup sürdüren, mülkiyet haklarını tanımlayan, mülkiyet haklarında ekonomik oyunun diğer kurallarında değişiklik yapabileceğimiz bir araç olarak hizmet veren, kuralların yorumu üzerindeki anlaşmazlıklarda hakemlik yapan, anlaşmaları yürüten, rekabeti geliştiren, parasal çerçeve sağlayan, teknik tekelleri engelleyecek ve çoğunluğun devlet müdahalesini haklı gösterecek kadar önemli saydığı komşuluk etkilerini giderecek etkinliklerde bulunan, deli olsun, çocuk olsun sorumsuz kişilerin korunmasında özel hayır derneklerine ve özel aileye ek yardım veren bir devlet...¹³

Görüldüğü gibi serbest piyasanın geçerli olduğu bir toplumda da devlete önemli işlevler düşmektedir. Ancak yine de devlet oyunun kurallarını belirlemekte ve kuralların uygulanması için bir hakem rolünü oynamaktadır. Amaç devletin piyasaya müdahalesini en aza indirmektir. Önemli olan birey ve bireysel özgürlük olduğundan devletin rolü sınırlanmalı ve toplumsal güçlerin yoğunlaşması engellenerek yaygınlaştırılmalıdır. Bu yapılmassa siyasal gücü ele geçirenler diğerlerinin özgürlüklerini kısıtlamaya kalkışabilirler. Bu açıdan bakılınca özgürlük ilk planda ekonomik özgürlüğü amaçlıyor. Yani piyasanın kurallarıyla biçimlenen özgür girişimciliği ilgilendiriyor. *"Bu girişim sisteminde, hükümetin müdahaleleri piyasa kurallarıyla ya hiç bir şekilde düzene sokulamayan durumlar ya da ancak siyasal yolları denemekten başka çare bırakmayacak kadar pahalı piyasa kurallarıyla düzene sokulabilen durumlarla sınırlı kalıyor."*¹⁴

12 Ibid., s. 35.

13 Ibid., s. 65.

14 Mouffe, op. cit., s. 65.

B. F. A. HAYEK, BİREYSEL ÖZGÜRLÜK VE NEO LİBERALİZM

Hayek'in özgürlük kavramından anladığı şey, "insanların başkalarının keyfi düşünceleri yüzünden zora koşulmaması şartıdır."¹⁵ Hayek buna bireysel özgürlük adını vermektedir. Friedman'da görülen siyasal özgürlük yani insanların kendilerinin hükümet seçimine, yasa yapımına ve yönetimlerinin denetimine katılmaları için Hayek'in görüşleri şu doğrultudadır. Siyasal özgürlük, bireysel özgürlüğün gerekli bir ögesi değildir. İkisini birbirinden ayırmak gerekir. Hayek, sosyal eşitliği sağlamak amacıyla devlet müdahalesi aracılığıyla elde edilen özgürlüğü tehlikeli buluyor. Çünkü devlete sınırsız müdahale hakkı tanıyarak bu hakkın meşrulaştırılması bir yerde bireyin özgürlüğünü yıkacak boyutlara ulaşmasıyla sonuçlanır. O bakımdan bireyin özgürlüğünün devlet tarafından kısıtlanmasını önlemek, devletin müdahalelerinden bağışık bir kesim yaratarak önlemek gerekli oluyor. Bunu sağlayan piyasa özgürlüğüdür, yani iktisadi özgürlüktür. İktisadi özgürlük siyasal özgürlük için gerekli olurken bireysel özgürlüğün garanti altına alınmasını da sağlamaktadır.

Hayek'e göre, bireysel özgürlüğün korunması devlet otoritesinin iyice kısıtlanmasını gerektiriyor. Bu da yasaların egemenliğiyle sağlanır. Yani devletin otoritesi yasalarla kısıtlanmalıdır. Hayek'e göre:

Devlet bir dizi yasalara uymaya zorlanmalıdır ve bürokrasinin etki alanını genişletmek amacıyla yasaları istediği gibi kullanmasını önlemek için otoritesi sınırlandırılmalıdır. Çünkü bürokrasi bu sınırları bir kez aşmaya görsün toplumun köleliğe düşmesini kimse engelleyemez, yani hükümetin eylem alanını bildiği gibi yaymasının önüne geçilemez. İşte kollektivist sistem (...) bu yüzden totaliterizme giden ilk adımı oluşturur ve bireyin özgürlüklerini yıkıp devirir. Her türlü planlamacılığın reddi ilkesi ve piyasanın regülatör olarak savunulması buradan geliyor."¹⁶

Böylece Hayek'in ilkesi, devletin birey üzerindeki tüm baskısının adil yönetimin genel kurallarının yürütülmesi ile sınırlandırılması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan Hayek'e göre, siyasal özgürlük bireysel özgürlük için gerekli bir önkoşul değil ve demokrasi de bir amaçtan öte bir araçtır. Demokrasi bireysel özgürlüğün korunması için faydalı bir araçtır. Demokrasinin bireyin özgürlüğünü tehdit etmesi noktasında savunulacak ve tercih edilecek olan bireyin özgürlüğüdür.¹⁷ Liberalizm ve demokrasi ilişkisinde ise Hayek bu iki kavramın birbirine karıştırılmamasını önermektedir.

15 Friedrich A. Hayek, *The Constitution of Liberty* (London, Rodledge and Kegan Paul, 1960), s. 11.

16 Mouffe, op. cit., s. 71.

17 Ibid., s. 71.

Liberalizm ve demokrasi, birbiriyle uyumsuzlar bile aynı şey değildirlir. İlki hükümetin gücünün sınırları ile ilgili iken, ikincisi bu gücün kimin elinde olacağı ile ilgilidir. Fark bunların karşıtlarını aldığımızda daha iyi görünür: Liberalizmin karşıtı totaliter (devlet), demokrasinin karşıtı ise otoriter (devlet) dir. Sonuç olarak olasıdır ki, demokratik bir hükümet totaliter olabileceği gibi, otoriter bir hükümet de liberal ilkelere göre faaliyette bulunabilir. İkinci tip liberalizm, gerçekte liberalizmden çok demokratizm olur ve çoğunluğun sınırsız güç talebi önemli ölçüde anti-liberaldir.¹⁸

"*Dolayısıyla siyasal egemenliğin kimin elinde olması gerektiğine bir yanıt olan demokrasi ile bu gücün sınırlarını kuramsallaştıran liberalizm birbirinden farklı kavramlardır.*"¹⁹ Nitekim Hayek'çi neo liberalizm ve yeni sağın temel ilkesini Yümer şöyle dile getiriyor:

Klasik anlamıyla yasaların egemenliği ilkesi ile özdeş olan liberalizmin temel savı, bireysel özgürlüğün... korunduğu bir siyasal düzenin insanların değişik ve çeşitli amaçlarını gerçekleştirmelerine en elverişli düzen olduğudur. Bu düzen ancak çoğunluğun iradesi doğrultusundaki yaptırımlar da dahil olmak üzere her türlü yaptırım soyut, genel ve adil gibi belli nitelikleri olan yasalarla sınırlandırıldığı zaman oluşabilir. Toplumdaki bireylerin çoğunluğu ve sınırları belirleyen ilkelere uygun davranmayı, diğer bir deyişle liberal ideolojiyi benimsemiş olmalıdırlar.²⁰

Hayek'e göre bu koşullar özgür bir piyasa düzeni içinde oluşturulabilir. Nitekim piyasa düzeninin çerçevesini oluşturan bu kurallar bireyin özgürce davranabileceği bir alanın sınırlarını çizmektedir. Hayek'e göre, "*özgür bir toplumu özgür olmayan bir toplumdaki ayıran özellik, özgür bir toplumda her bireyin kamusal alandan açıkça ayrılan ve iyice tanımlanmış özel bir alanı olmasıdır ve bireyden herkese eşit şekilde uygulanan kurallara uyması beklenir.*"²¹ Yine Hayek'e göre, "*eğer özellikle bize yönelik olmayan ve bağımsız olarak konulmuş, genel soyut kurallar anlamında yasalara uysak başka bir insanın iradesine tabi değiliz dolayısıyla da özgürüz.*"²²

Hayek, yasaların egemenliği ilkesine karşı çıkılmasının temel nedenlerinden birinin kendiliğinden oluşan düzenin niteliklerinin anlaşılmasından ileri geldiğini belirtmektedir. Böyle bir düzeni kabul etmeyenler Hayek'e göre, haliyle kendilerine göre topluma uyduğunu sandıkları herhangi bir düzeni uygulama içinde olacaklardır.²³

18 F.A. Hayek, "The Principles of a Liberal Social Order", F.A. Hayek, Studies in Philosophy, Politics and Economics (London: Routledge and Kegan Paul, 1967), s. 161'den aktaran Turan Yay, F.A. Hayek İktisadi Üzerine Bir İnceleme (İstanbul: İ.Ü.S.B. Enstitüsü, 1987).

19 Ruhdan Yümer, "Hayekçi Liberalizmin Temel İlkesi", *İktisat Dergisi*, Sayı 241 (Aralık 1984), s. 33.

20 Ibid., s. 34.

21 Hayek, *The Constitution of Liberty*..., s. 207.

22 Ibid., s. 116.

23 Yümer, op. cit., s. 37.

Sadece liberal yasalarla sınırlandırılan bir piyasa düzeninin işlemeyeceği gerekçesiyle, devletin belirli amaçlara yönelik yaptırımlarını savunan iktisadi görüşlerin çoğunu masal ve efsane olarak niteleyen Hayek'in sosyal adaletle ilgili görüşleri ise hayli ilginç.

Piyasa düzenini bir oyuna benzetirsek, oyunun ancak kuralları adil olabilir, sonuçları bağlamında adaletten söz etmek anlamsızdır. Çünkü bu oyundan alınan sonuçlar kısmen beceriye bağlıdır. Sonuçları etkileyen diğer faktör ise şanstır. Dolayısıyla piyasa düzeni içinde elde edilen gelir ile ihtiyaçlar ya da bireysel nitelikler arasında kesin bir ilişki yoktur. Beklentileri gerçekleştirilmeyen bireyler ya da sosyal gruplar siyasi mekanizma yoluyla ödüllendirilmeye başlandığı ölçüde sistem dinamizmini kaybeder ve uzun dönemde bu tür ödüllerin kaynağı tamamen kurur.²⁴

Hayek'e göre, sosyal adalet olgusu devlet müdahalesi için bir gerekçe olmamalıdır.

Bu kurama göre, liberal ideolojinin hiç olmasa bir dönem, çoğunluk tarafından benimsenen temel ideoloji olmadığı ülkelerde ne refah, ne teknoloji, ne iç barış ne de demokrasi gelişebilir. Demokratik kurumların yerleşmesinin doğal bir sonucu olarak özgür bir topluma varılabileceğini sanıp, demokrasiyi bir araçtan çok bir amaç gibi görmek büyük bir yanılgıdır. Çünkü özgürlük ancak bir toplumun ana amacı olduğu zaman korunabilir.²⁵

Özetleyecek olursak, Hayek'in de içinde bulunduğu tüm yeni sağ görüşlerin ortak düşünceleri şudur: Bireysel özgürlüğü arttırmanın tek yolunun serbest piyasanın bütün kurallarıyla işletilmesi ve devletin küçültülmesiyle mümkün olacağı ileri sürülmektedir. Özgürlük ise fırsat eşitliği -bireylerin iktisadi ve siyasal güçlerini geliştirebilmede eşitlik -ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Sonuçta gelir ve zenginliğin dağılımında ortaya çıkacak eşitsizlik ise kaçınılmaz olmaktadır.²⁶

II. BİREYSEL ÖZGÜRLÜK TOPLUMSAL EŞİTLİK İLİŞKİSİ VE YENİ SAĞ

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle Milton Friedman'ın özgürlük, bireysel özgürlük, siyasal ve iktisadi özgürlük ile ilgili görüşlerinin tutarlılığı eleştirilmekte, bu arada bunlar arasındaki ilişkinin nasıl kurulduğu belirtilmeye çalışılmakta ve bunu yaparken bireysel özgürlük piyasa ve eşitlik ilişkisi ve iktisadi özgürlük ile siyasal özgürlük arasında birebir kurulmaya çalışılan ilişkiler ele alınmaktadır. Bunun yanında, F. A. Hayek'in özgürlükten ne anladığı, piyasanın rolünün bireysel özgürlük ve eşitlik üzerinde ne gibi

24 Ibid., s. 39.

25 Hayek *The Constitution of Liberty*..., s. 443 not 5'den aktaran Yumer, op. cit., s. 40.

26 Warren S. Gramm, "Chicago Economics: From Individualism True to Individualism False", *Journal of Economic Issue*, IX: 4 (Dec. 1975), s. 754.

etkileri olduğu ve bunları yaparken yeni sağcıların bireysel özgürlük ile eşitlik arasında kurmuş oldukları ilişki ve özellikle bunlar arasındaki çelişki temelde Friedman ve Hayek olmak üzere yeni sağ iktisatçıların görüşleri bağlamında özellikle Macpherson ve Altwater'ın yaklaşımları çerçevesinde eleştirel bir bakış açısıyla ortaya konmaktadır.

A. MACPHERSON VE BİREYSEL ÖZGÜRLÜK

Friedman'ın ileri sürdüğü düşünceleri eleştiren Macpherson, bu düşüncelerde temelden bir yanlışlığın varlığını ortaya koymaya çalışmaktadır. *"Macpherson'a göre, kapitalizm öyle basit bir mal mübadelesine indirgenemez... kapitalizmin basit mal mübadelesinden ayıran özellik, sermayeleri olmayan ve yaşamak için iş güçlerini piyasada satmak zorunda kalan insan yığınlarıdır. İşte bu yüzden Friedman modeli sökmek..."*²⁷

Macpherson, karmaşık ekonomide işbirliğinin gerçekleşmesi için Friedman'ın ortaya koyduğu koşullardan özellikle (b) koşuluna, yani *"bireylerin herhangi bir değiş tokuşa girip girmemekte tam anlamıyla özgür, dolayısıyla her işlemde kesinlikle gönüllü olmalıdır"*²⁸ şeklindeki ikinci koşula getirdiği eleştiride şöyle diyor:

...bu koşul altında her muamelenin tamamen isteğe göre olacağı düşünülmektedir. Burada bir an durup düşünmek bunun böyle olmadığını gösterecektir. Her mübadeleyi tamamen isteğe bağlı bir hale getirmek için gerekli görülen koşul, herhangi özel bir mübadeleye girmeme serbestliği olmayıp hiç bir biçimde bir mübadeleye girmeme serbestliğidir. Basit modeli iradi ve zorlamadan yoksun kılan koşul bu ve yalnızca budur; ve bu koşuldanda daha dar olanı karmaşık modelin iradi ve zorlamadan yoksun olduğunu kanıtlayamayacaktır. Fakat Profesör Friedman açıkça herhangi özel bir mübadeleye girmeme serbestliğinin yeterli olduğunu ileri sürmektedir...²⁹

Macpherson'a göre, kapitalist ekonomide mübadele tam anlamıyla isteğe bağlı olmadığı gibi zorlamanın olmadığı yolundaki savlar da temelsizdir.

Kapitalist ekonomiyi basit mübadele ekonomisinden ayıran şey, emek ile sermayenin ayrılmış olması, yani kendi yeterli sermayesi bulunmayan ve dolayısıyla kendi emeğini piyasaya sürme ya da sürmeme konusunda seçme yapma olanağı bulunmayan bir emek gücünün varlığıdır. Profesör Friedman seçmenin olmadığı yerde zorlamanın var olduğunu kabul edecektir. O halde kapitalizmin zorlamaya başvurmaksızın eşgüdümü sağladığını gösterme çabası başarısız olmaktadır.³⁰

27 Mouffe, op. cit., s. 70.

28 Friedman, op. cit., s. 33.

29 C.B. Macpherson, Demokrasinin Gerçek Dünyası, çev. Levent Köker (Ankara: Birey ve Toplum Yay., 1984), s. 129.

30 Ibid., s. 130.

Çünkü,

Özgürlüğü sınırlanmadan ve zorlanmadan bağımsız olmak anlamında kullandığımız zaman anlamlı olan bu eleştirinin yanında bireyin kendi insani güç ve kapasitelerini gerçekleştirme ve geliştirme olanaklarının toplamı olarak özgürlüğü tanımladığımızda kapitalist toplumun eleştirisi bir başka boyut daha kazanmaktadır. İnsanın kendi kişiliğine bağlı olan potansiyellerini gerçekleştirilebilmesinin bazı koşulları vardır. Bunlar, insanın kendi emek gücünü kısmen ya da tümüyle bir başkasının emrine sunmak zorunda olmaması ve potansiyellerin gerçekleşmesinin ifadesi olan emek ürünü ile bütünleşebilmesi yani mübadeleye yönelik üretimde bulunma zorunluluğunun yokluğu.³¹

Macpherson, Friedman'ın siyasal özgürlük ile iktisadi özgürlük arasında zorunlu bir ilişki olduğunu tarihsel olarak kanıtlamaya çalışmasına, yani tarihin iktisadi özgürlüklerin siyasal özgürlükler için zorunlu bir koşul olduğunu gösterdiği yolundaki tezine getirdiği eleştiride şöyle diyor:

İngiltere'de 19. yüzyıl ortalarında, kapitalizmin yürütülmesi için gerekli olan siyasal özgürlükleri yerleştirmiş olan liberal devlet demokratik değildi; yani siyasal özgürlüğü halkın tümüne yaygınlaştırmamıştı. Sonradan yaygınlaştırdığında ise piyasa serbestliğini sınırlandırmaya başlamıştır. Siyasal özgürlüğün yaygınlaşması ölçüsünde ekonomik özgürlük daraltılmıştı. Herhalde tarihsel bağlantı, kapitalizmin siyasal özgürlük için zorunlu bir koşul olduğunu çok ender olarak ortaya koymaktadır.³²

Diğer taraftan, iktisadi özgürlük ile siyasal özgürlük arasındaki birliktelik, yani iktisadi özgürlüğün siyasal özgürlüğün gelişmesinde bir gereklilik olduğu mantıksal olarak da kanıtlanmaya çalışılırken, rekabetçi kapitalizmde iktisadi otorite ile siyasal otoritenin aynı ellerde toplanmadığı, dolayısıyla iktisadi gücün siyasal gücü denetlemesinin mümkün olduğu ileri sürülmekteydi. Bu düşüncede bunu yapacak olan piyasadır. Nitekim, yeni sağa göre, iktisadi etkinliğin örgütlenmesinin siyasal otoritenin elinden alınması bir güç yoğunlaşmasını önlemekte ve iktisadi otoritenin siyasal otoriteyi denetlemesi ve dengelemesi sağlanmaktadır. Oysa Macpherson'un da belirttiği gibi, *"ekonomik zorlayıcı iktidarla siyasal zorlayıcı iktidarı tam rekabetçi kapitalist toplumda olduğu gibi ayrı insan kümelerine vermek, birincinin ikinciyi denetlemesini değil, ikincinin birinciyi desteklemesine yol açmaktadır."*³³ Diğer taraftan, iktisadi özgürlük ile siyasal özgürlük arasında birebir bir ilişki kurulması, yani iktisadi gücün siyasal güçten ayırmanın arkasında yatan kaygı yeni sağ iktisatçılar tarafından dile getirilirken, iktisadi gücün siyasal güce katılması durumunda, yani gücün aynı ellerde toplanması ve bir güç yoğunlaşmasının sözkonusu olması durumunda, siyasal gücü ele geçirenlerin bireyin özgürlüğünü kısıtlamaya kalkışabilecekleri şeklindedir. İşte bunun için yeni sağ iktisatçılar devletin rolünün sınırlanmasını ve

31 Köker, op. cit., s. 85.

32 Macpherson, op. cit., s. 130.

33 Ibid., s. 134.

toplumsal güçlerin yoğunlaşmasının engellenerek yaygınlaştırılmasını önermektedirler. Bunun için devletin müdahalelerinden bağımsız bir alanın yaratılması gerekli oluyor.³⁴

Bu çerçevede, siyasal ve iktisadi iktidarın merkezde yoğunlaşmasının getireceği otoriter eğilimlere karşı, güçlü bir ademi merkezîyet geleneğine sahip Anglo Amerikan toplumlarında, merkezdeki bu yoğunlaşmanın engellenmesi yoluyla iktisadi ve siyasal özgürlüklerin güvence altına alınarak kapitalizm ve demokrasinin birlikteliğinin sürdürülmesi gerektiği düşüncesi, Friedman modelinin önerdiği olduğu iktisadi politikaların meşrulaştırıcı ögesini oluşturmaktadır.³⁵

Uygulamada ise, yukarıda da belirtildiği gibi sonuç siyasal iktidarın iktisadi iktidarı desteklemesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Çünkü, ekonomik faaliyetin örgütlenmesini piyasanın üstlenmesinin oranı arttıkça, yani toplum devletin bireysel edinim hakkını ve piyasa kurallarını yerleştirip güçlendirdiği Friedman'ın rekabetçi bir kapitalist piyasa toplumu idaline yakınlaştıkça, siyasal iktidar da ekonomik iktidarı desteklemek yönünde daha yetkin bir biçimde kullanılacaktır.³⁶

Dolayısıyla, Macpherson'a göre, "rekabetçi kapitalizm ile siyasal özgürlük arasındaki mantıksal bağ kurulamamıştır."³⁷

Diğer taraftan yeni sağ iktisatçıların devletin rolü konusundaki görüşleri ise şöyle özetlenmektedir. "Serbest piyasanın var oluşu hükümetlerin gerekliliğini elbette ortadan kaldırmaz. Tersine devlet, oyunun kurallarını yorumlayıp bunlara uyulmasını zorlayan bir hakemdir."³⁸ "Ancak devlet, iktisadi ve toplumsal süreçlere (bireyler arasındaki mübadele ilişkileri) karışmamalı, bu alanda piyasanın bir ayıklama ve keşif mekanizması olarak etkisini bütünüyle duyurmasına olanak vermelidir."³⁹

Öte yandan, yeni sağın otoriter ve totaliter sistemler arasında bir ayırım yapıldığında birinciyi ikinciyeye tercih ettikleri görülmektedir. Çünkü, birincisi, düzenin korunması için devletin otoritesi zorunlu olduğu için neoliberal açıdan pekala kabul edilebilir. (...) oysa ikincisi devletin, düzeni sağlamakla yetinmeyip toplumsal bütünlüğün bütün alanlarına, dolayısıyla piyasa süreçlerine de el atmasıyla nitelenir. Böylesi kaçınılmaz olarak mülkiyetin kullanımı üzerinde bir çok sınırı beraberinde getirir; bu yüzden de neo liberalizmin gözünde kabul görmez. Bu anlamda Pinochet'in Şili'sinin otoriter, demekki kabul edilebilir bir rejim olmasına karşılık totaliter bir rejim olan Küba ile mücadele edilmesi ve mümkünse yok edilmesi gerekir.⁴⁰

34 Necip Çakır, "Piyasa ve Demokrasi", 11. Tez Kitap Dizisi (İstanbul: Uluslararası Yayıncılık Ltd. Şti.), s. 114.

35 Köker, op. cit., s. 79.

36 Macpherson, op. cit., s. 133.

37 Ibid., s. 134.

38 Elmar Altvater, "Neo Liberal Karşıdevrimin Hiç de Gizli Olmayan Çekiciliği", Çev. Nail Satlıgan, İktisat Dergisi, Sayı. 241 (Aralık 1984), s. 50.

39 Altvater, op. cit., s. 49.

40 Ibid., s. 50.

B. ALTVATER VE TOPLUMSAL EŞİTLİK

Başta Friedman ve Hayek tarafından ortaya konulan yeni sağın ideolojisi, eşitliği en büyük tehlike saymaktadır. Hayek'e göre,

Eşitsizlik üzülecek bir şey değil, son derece sevinilecek bir şeydir, düpedüz gereklidir. Çünkü eşitçilik, yani yeniden bölüşüm yüzünden piyasa ekonomisinin siyasal aygıtı bozulmakta, böylece en iyilerin ayıklanması engellenmiş olmaktadır. Her yerde geçerlidir bu, zengin ve yoksul ülkelerin ilişkisinde de sözgelimi; çünkü bakın önümüzdeki yirmi yılda dünya nüfusu iki katına çıkacak. Gel gelelim eşitçi fikirler üzerine kurulu bir dünyada aşırı nüfus sorunu çözülemez. Bir kez doğan herkesin hayatta kalacağı güvençesini verirsek çok geçmeden bu vaadi yerine getiremeyecek duruma geliriz. Aşırı nüfusa karşı birtek fren vardır, o da yalnız kendilerini besleyebilen halkların yaşayıp çoğalmasdır.⁴¹

Hayek'e göre, eşitsizlik sadece istenilen bir durum değil aynı zamanda gereklidir de.

Eşitçilik, insanlar ile halklar arasındaki doğal biyolojik farkları zedelemekte, en iyilerin ayıklanması ilkesi bozulmaktadır. Seçkinlerin önkoşulu ve ortamı olan bireysellik açılıp gelişmemektedir. Seçkinler olmadan da toplumsal ilerleme olmaz, çünkü, insanın gelişmeye devam etmesinin ilkesi ayıklamadır.⁴²

Ayrıca neo liberal yeni sağa göre, "eşitlik yeknesaklığa, yeknesaklıkta doğruca totalitarizme götürür."⁴³ Zaten yukarıda da belirtildiği gibi, rekabetçi kapitalizm ve serbest piyasa ekonomisi toplumda var olan eşitsizliği düzeltici bir etki yapmaksızın pekiştirir. Savunulan bireysel özgürlük de eşitsiz olmayı amaçlamaktadır.

Friedman, siyasal özgürlüğün insanların yurttaşları üzerinde zor kullanmayışları biçiminde tanınlanabileceğinden yola çıkar. Bu tanımın temelinde burjuva bireyin yurttaş olarak biçimsel özgürlüğü ile eşitliği yatar. Oysa bireyler... daha piyasaya katıldıkları andan başlayarak eşit olma şansını yitirirler. Bu sorun asıl üretim sürecinin bir sömürü ilişkisi oluşturan ve böylelikle bireylere birer sınıf konumu tahsis eden toplumsal biçimlerini göz önüne aldığımızda su yüzüne çıkar.⁴⁴

Altvater, yeni sağ iktisatçıların bireysel özgürlüğü geliştirdiğini hatta varlık nedeni olduğunu iddia ettikleri piyasanın sınıflar arasındaki çelişkileri arttırarak eşitsizliği geliştirdiğini belirtirken özgürlüğün de sözde özgürlük olduğunu vurgulamaktadır. Zaten bunlar daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi, eşitliği tehlikeli ve totaliterizme giden yol olarak görmektedirler. Buradan da görüldüğü gibi eşitlik mülkiyete ve sermayeye sahiplenme anlamındaki bireysel özgürlük düşüncesinin açıkça karşısına çıkmaktadır. Kaldı ki piyasanın acımasız ellerine terkedilen insanların eşit olabileceğini söylemek bayağı safdillik olurdu.

41 Ibid., s. 48.

42 F.A. Hayek, *Industriemagazin*, Sep., 1980'den aktaran Altvater, op. cit., s. 48.

43 Alain de Benoist, *Le Monde Diplomatique*, Mai, 1981'den aktaran, Altvater, op. cit., s. 48.

44 Altvater, *Ibid.*, s. 50.

Ayrıca tam anlamıyla bir eşitlik düşüncesinin pratiğe geçirilmesinin Hayek'e göre engelleri vardır. "*Çünkü bir insanın ahlaki değerlerini belirleyip bunları maddesel olarak örgütlemeye yarayacak hiçbir objektif kıstas yoktur elimizde...o bakımdan yeterli bir ödüllendirmeye ilişkin tüm kararlar belirli bir hükümetin keyfine kalmış görünüyor.*"⁴⁵

Yeni sağda görülen, eşitliğin yerini fırsat eşitliğinin almış olmasıdır. Oyunun kurallarının herkese eşit şekilde uygulanması anlamına gelen fırsat eşitliği, aynı zamanda bireylerin potansiyellerini gerçekleştirmede sahip oldukları varsayılan eşitliktir. Yeni sağ iktisatçılar fırsat eşitliğinin mutlak bir eşitlik olmayıp yeteneklere açık bir kariyer olduğunu ısrarla vurgularlar. Savunulan piyasanın serbestliği ilkesi ile fırsat eşitliği arasında doğrudan bir ilişki vardır. Çünkü fırsat eşitliği rekabeti gerektirirken, fırsat eşitliğini belirleyen yeteneklerin oluşumundaki eşitsizlikler de rekabetin sürekli olmasına hizmet eder. Fırsat eşitliğinin sürekliliği ise, herkese eşit olarak uygulanan genel ve soyut nitelikteki yasalar aracılığıyla sağlanır.

Rekabet ve bunun olanaklı kıldığı fırsat eşitliği, mülkiyet, değişim sözleşme özgürlüklerini ve haklarını beraberinde getiren ve doğal düzen (...) içinde yasalara gerek duyulması bu yapının mükemmelliği ile çelişir görünür. Ama bunun nedeni, bu düşünce sisteminin toplumsal ürünün paylaşımında ortaya çıkan ve üretimin toplumsallığı ile mülkiyetin özel olması arasındaki çelişkidir kaynaklanan toplumsal uyum sağlama işlevinin Smith'den beri çözülememiş olmasında yatar.⁴⁶

Aslında hareket noktası olarak bireyi alan ve bireyin potansiyellerini gerçekleştirme davranışlarını inceleme konusu yapan bir çözümleme bağlamında uyum sağlama işlevine yer yoktur. Herkes eşit ve özgür olduğuna göre ve rekabet içinde potansiyellerini geliştirerek mülk edinebildiğine göre, bazılarının mülk edinemesi onların kişisel sorunudur, bireysel başarısızlıklarının bir ifadesidir. Burada sözü edilen eşitlik de özdeşlik olmadığına ve yetenekler de farklılaşacağına göre, bireysel potansiyelleri gerçekleştirme etkinliğinin yani mülkiyetin de özdeş olması gerekmemektedir. Önemli olan insanların bu potansiyelleri gerçekleştirme ölçüsünde adil pay alıp almadıklarıdır. Herkesin katkısı farklı olduğuna ve bu da yeteneklerle belirlendiğine göre eşit davranılmasının ötesinde eşitlik amacı güdülmesinde bir neden yoktur.⁴⁷

Bunun yanında serbest piyasa ve rekabetçi kapitalizmin yol açtığı tehlikelere şu şekilde işaret edilmektedir.

Ayıklayıcı rekabet süreci mülk edinme tutkusunu doğrultusunda sermayenin birikimini hızlandırırken, güçsüzleri mülksüzleştirip ayıklayacaktır. Sermayenin merkezileşmesi ve yaygınlaşması da bu yeni mülksüzlerin emek güçlerini ya da bireysel potansiyellerini satın alarak sermayenin daha da birikimini olanaklı kılacaktır. Böylece toplum içinde herkes eşit olurken bazıları daha da eşit olacak ve mülkiyet temeline işleyen yasalar karşısında eşitlik de herkesin piyasa da sahip olduğu eşitlik katsayılarına göre belirlenecektir. Bunun sonucunda da

45 Mouffe, op. cit., s. 74.

46 Çakır., op. cit., s. 107.

47 Ibid., s. 108.

yasalar karşısındaki eşitliğin asıl anlamının yasaların üstünlüğü olduğu ortaya çıkacaktır.⁴⁸

Nitekim, başta Friedman ve Hayek olmak üzere yeni sağın eşitliğe karşı düşüncelerini şu gelen satırlarda özetlemek mümkündür:

Eşitlik, toplumdaki bütün ayrılıkları ortadan kaldırıyor. O bakımdan batı uygarlığı için öldürücü bir tehdit yaratıyor. Dolayısıyla yeni sağcılar başka olma hakkına sahip çıkıyorlar ve böylece 1968 yılından kalma bir öğretiyi yeniden ortaya getiriyorlar. Diyorlarki, farklılık = eşitsizlik = özgürlüktür, oysa eşitlik = özdeşlik = totaliterizm demektir.⁴⁹

SONUÇ

Çalışmada ortaya konduğu gibi Friedman'ın temel tezi, iktisadi özgürlüğün hem kendi başına bir amaç hem de siyasal özgürlüğe ulaşılmasında zorunlu bir araç olduğu şeklindedir. Bunun yanında, bireysel özgürlük için de temel bir gerekliliktir. Bireysel özgürlük ise, bireyin hem başka bireylerden hem de siyasal iktidardan gelebilecek her türlü dışsal müdahale ve zorlamadan bağımsız olma biçiminde tanımlanmaktadır. Friedman'a göre, iktisadi ve siyasal güçlerin aynı ellerde toplanması engellenmelidir. Bu yapılmassa siyasal gücü ele geçirenler iktisadi gücü de ele geçirirler ve bireysel özgürlük tehlikeye girer.

Hayek'te de özgürlük bireyin her türlü zorlamadan bağımsız olması anlamında kullanılmaktadır. Bunu siyasal özgürlükten ayırmak için Hayek, bireysel özgürlük adını vermektedir. Hayek'e göre, bireysel özgürlüğün sürekli kılınmasını sağlayan, herkese eşit olarak uygulanan genel ve soyut nitelikteki yasalar ve bunun içinde oluştuğu serbest piyasa ekonomisidir. Hayek'e göre, siyasal iktidarın gücü bu genel ve soyut nitelikteki yasalarla sınırlanmassa bireyin özgürlüğü tehlikeye girer. Bunun için de devletin müdahalelerinden bağımsız, özgür bir piyasa düzeninin varlığı bireysel özgürlüğün güvence altına alınması bakımından zorunludur.

Bireysel özgürlüğü geliştirmenin tek yolunun serbest piyasanın bütün kurallarıyla işletilmesi ve devletin müdahalesinin azaltılması, bunun için de yetkilerinin sınırlandırılması olduğu düşüncesi her ikisinde de ortak yanlardır.

Özetlemek gerekirse, bireysel özgürlüğü geliştirmenin tek yolunun serbest piyasanın bütün kurallarıyla işletilmesi ve devletin müdahalesinin azaltılması, bunun için de yetkilerinin sınırlandırılması olduğu düşüncesi Friedman ve Hayek'in temsil ettiği yeni sağın temel tezlerini oluşturmaktadır. Yeni sağcılar bunların yanında, eşitliğin tehlikeli olduğunu hatta engellenmesi gerektiğini, eşitsizliğin ise istenilen bir durum ve gerekli de olduğunu ileri sürmektedir.

48 Ibid., s. 109.

49 Mouffe, op. cit., s. 75.

Oysa yeni sağ iktisatçılara yöneltilen eleştirilerde, burjuva bireyinin özgürlüğünün biçimsel özgürlük olduğu ve bunun da mülkiyet özgürlüğüne indirildiği belirtilerek mübadele özgürlüğünün iddia edildiği gibi zorlama olmadan gerçekleşmediği için bunun da bir anlamı olmayacağı öne sürülmektedir. Ayrıca mülkiyet özgürlüğünün dışında başka özgürlüklerin de varlığına dikkat çekilmektedir. Diğer taraftan piyasanın toplumda var olan eşitsizliği bir düzeltme yapmadan pekiştirdiği, dolayısıyla sınıflar arası çelişkileri her geçen gün biraz daha derinleştirdiği üzerinde durulmaktadır. Çünkü, piyasa kimde birşeyler varsa ona daha çok vermekte ve bunun bir sonucu olarak yoksullar daha da yoksullaşmaktadır. Nitekim bu eleştirilerde eşitliği, totaliterizme götüren bir tehlike olarak gören yeni sağcıların otoriter bir devlet özlemi içinde oldukları ileri sürülmektedir.

PARA ÇARPANININ TAHMİN EDİLMESİ

Emel İMİR ŞIKLAR*

GİRİŞ

Para stokundaki birimlerin kontrol edilecek için uygulanabilecek bir yöntem para çarpanı ile ilgili öngörülere bağlı olarak parasal tabanı ayarlamaktır. Diğer bir ifadeyle gelecek döneme ilişkin para çarpanının beşerinin ne olduğu bilinmiyorsa, arzulanan para stoku miktarını gerçekleştirebilecek için gereken işlem parasal taban miktarını ayarlamaktır. Bu tür bir kontrol prosedürünün çalışabilmesi için para otoritelerinin para çarpanındaki değişimleri doğru olarak tahmin etmeleri gerekir. Ülkedeki yasal olmayan faaliyetlerin haciminden bankacılık sistemine duyulan güvene kadar değişen bir faktörler kümesi tarafından etkilenen para çarpanını doğru olarak tahmin edecek bir modelin geliştirilmesi bu nedenle oldukça güçtür. Bu çalışmada amaç, zaman serisi tahmin yöntemlerine dayanarak Türkiye'de para çarpanına en doğru olarak tahmin edebilecek yöntemi seçen bir para stoku tahmin yöntemi açısından bir araç sunabilmektir. Çalışmamızın birinci bölümünde para stoku ile parasal taban arasındaki ilişkiden hareketle para çarpanının nasıl uygulanmaktadır. İkinci bölümünde ise para çarpanının tahmininde kullanılacak çeşitli zaman serisi tahmin yöntemleri hakkında özel bilgi verilmektedir. Türkiye'de para çarpanına ilişkin tahmin sonuçlarımızı ele almayı üçüncü bölümde çeşitli istatistiksel testler yardımıyla yöntemleri birinci derecedenlendirebilir yapılmaktadır.

* Prof. Dr. Dr. İsmail Hakkı Çelikkaya, İktisat Fak. İst. Bölümü, Öğretim Üyesi